

Милкана Бошнакова

ПО ПЪТЯ НА РАЗДЯЛАТА С БЪЛГАРИЯ...

Владислав Ковачов

ПОЛИТИЧЕСКОТО ВЕРУЮ НА МАКЕДОНЦИТЕ

София, 2018

На първа корица: Щабът на войводата Владислав Ковачов (правият, горе вдясно.) Македония, 1903 г.

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Милкана Бошнакова, автор и съставител, 2018

© Владислав Михайлов Ковачов, автор, 2018

© Издателство „Изток-Запад“, 2018

ISBN 978-619-01-0221-2

Милкана Бошнакова

ПО ПЪТЯ НА РАЗДЯЛАТА С БЪЛГАРИЯ...

Владислав Ковачов

ПОЛИТИЧЕСКОТО ВЕРУЮ НА МАКЕДОНЦИТЕ

Съставител
Милкана Бошнакова

СЪДЪРЖАНИЕ

ПО ПЪТЯ НА РАЗДЯЛАТА С БЪЛГАРИЯ... (Милкана Бошнакова) / 7

Въведение	9
Родно място, семейство и ранни години.....	11
В освободителното движение на българите от Македония и Одринско. Бойно кръщение и организационна дейност	16
В ръководството на легалното Македоно-одринско освободи- телно движение в България. Секретар на ВМОК „Сарафов“ ...	21
Войвода на чета на ВМОРО. В пламъците на Илинденско-Преображенското въстание (1903). Сватбата със Сия Размова.....	35
С амбиция за оглавяване на Вътрешната организация – във „Временния комитет“ на Борис Сарафов 1904–1905 г.	44
Висше образование в чужбина. В Солун по време на Хуриета. Във войните за национално обединение.....	51
След Първата световна война. Помирител и идеолог на федеративния принцип за решаване на македонския въпрос	66
В Илинденската организация. Превратът на 9 юни 1923 г. Горноджумайските събития и убийството на Владислав Ковачов.....	89

Ръкописът „Политическото верую на македонците“	99
Създаване, съдба, варианти.....	99
Структура, съдържание и послания.....	103
Мястото на труда в развитието на федеративната идея в освободителното движение на македонските българи	113
Археографски бележки.....	121
Бележки на Евгени Анастасов за ръкописа на Владислав Ковачов „Политическото верую на македонците“	123

ПРИЛОЖЕНИЯ / I–XVI

ПОЛИТИЧЕСКОТО ВЕРУЮ НА МАКЕДОНЦИТЕ (Владислав Ковачов) / 129

ПОКАЗАЛЕЦ / 435

Милкана Бошнакова

.....

**ПО ПЪТЯ НА РАЗДЯЛАТА
С БЪЛГАРИЯ...**

ВЪВЕДЕНИЕ

*Едно поколение само
на десет живота изпита!*

Иван Вазов, *Из Песни за Македония*

Нека заглавието не подвежда читателите – трудът не е за живота на хилядите български емигранти, напуснали през последните десетилетия Родината ни, за да търсят по-добър и достоен живот в различни държави в Европа, Америка и други континенти. Става дума за духовна раздяла с България – един още по-труден и мъчителен избор, направен от Владислав Ковачов и неговите съмишленици от Вътрешната македонска революционна организация в кошмарното за българите време след края на Първата световна война.

България губи войната с всички произтичащи от този факт тежки последици. Македония е разделена за втори път, вече окончателно, а многобройните македонски бежанци в България, организирани в различни сдружения и формации, се лутат покрусени в търсене на спасителен път за самите тях и за разпокъсаното им Отечество.

Една част от дейците на някогашната Вътрешна македоно-одринска революционна организация (ВМОРО) създават през 1921 г. Македонската федеративна емигрантска организация (МФЕО), убедени, че успешното бъдеще на Македония след войната е в Балканската федерация и издигат лозунга: *Независима Македония като равноправен член на Балканската федерация!* Владислав Ковачов е един от най-горещите застъпници на идеята, който за разлика от останалите единомишленици в организацията (която напуска, впрочем, скоро след встъпването си в редиците ѝ), оставя сериозни писмени свидетелства за вярата си в осъществяването на федерализма на Балканите: статиите във вестник „Автономна Македония“ и най-вече тео-

ретичния си труд „Политическото верую на македонците“. С тези документи става признат идеолог на федерализма, с тях подписва и смъртната си присъда, издадена на 7 септември 1924 г. от ЦК на ВМРО със секретар Иван Михайлов. Ковачов е застрелян на 13 септември 1924 г., по обед, близо до дома му в центъра на София, пред очите на двете му невръстни дъщери. Убийството на Ковачов е брънка от братоубийствената война в редовете на македонските българи след Първата световна война, част от т.нар. Горноджумайски събития през 1924 г.

Заради активната му дейност през последните няколко години от живота му за разпространение идеите на федерализма, дори заради зрелищния му разстрел по поръка на михайловистите, Славчо Ковачов е познат на интересуващите се от историята на македонския въпрос най-вече като „федералист“ и „левичар“, което дълго време в България е синоним на „предател“. Освен, че е пресилена, тази оценка за Ковачов е и невярна. Той например никога не се сближава с левите дейци във ВМОРО – членовете на т.нар. Серска група на Яне Сандански; напротив, дълги години е близък съратник и приятел на антипода на Сандански в освободителното дело – Борис Сарафов. В петдесетгодишния си житейски път, подчинен изцяло на борбата за освобождение на Македония, той изпълнява различни длъжности: секретар на Върховния македоно-одрински комитет (ВМОК), войвода на чети на ВМОРО в Македония, юрист, запасен подполковник в българската армия, журналист. И навсякъде се изявява преди всичко като българин, българин, който запазва и брани националността си, но поема пътя на раздялата с България...

Мотивите за своето решение той споделя и обосновава в труда на живота си „Политическото верую на македонците“, чиито последни страници пише дни преди да проехти фаталният за него изстрел на 13 септември 1924 г. Днес, от дистанцията на времето можем да се опитаме да преценим доколко са реалистични и приложими идеите на Ковачов за създаване на Балканска федерация и за участието в нея на независима македонска държава. Също и да си отговорим на въпроса „Предател ли е Славчо Ковачов?“.

За да получим верния отговор, в следващите страници проследявам документално живота на Владислав Ковачов.

РОДНО МЯСТО, СЕМЕЙСТВО И РАННИ ГОДИНИ

Владислав (Славчо) Михайлов Ковачов¹ (псевд. Млечното, De Profundis) е роден на 5 януари 1875 г. в будното семейство Ковачови от град Щип, Македония. Най-известен член на фамилията е чичото на Славчо – Йосиф Антонов Ковачов (1839-1898) изтъкнат педагог, общественик, действителен член на Българското книжовно дружество, депутат, кмет на София, един от най-интелигентните мъже на своето време – той владее седем чужди езика и е първият университетски преподавател по педагогически дисциплини в Софийския университет.

Йосиф Ковачов получава начално образование в Щип, учи в Семинарията в Белград през 1863 г., а след това със средства от Одеското българско настоятелство завършва Киевската духовната академия през 1868 г. Веднага става учител в Габрово, където за пръв път въвежда звучната метода и класно-урочната система на обучение на децата. Изгонен от Митхат паша, учителства в град Щип (1869-1872), където основава първото Мъжко педагогическо училище. Работи още като училищен инспектор в Кюстендил и като учител в Прилеп. След Освобождението на България е депутат в Учредителното народно събрание през

¹ Навсякъде – в личната си кореспонденция (която е огромна), визитните си картички, в многобройната документация на Върховния македонски комитет, излязла под неговото перо, в статиите и брошурите, които издава, Вл. Ковачов се подписва с фамилията **Ковачов** или с пълното си лично име **Владислав**. Съществуват изключения, които се броят на пръсти – няколко статии във федеративния печат през двадесетте години на XX век, подписани с „Ковачев“. В съвременната българска историография, пък и в трудовете на македонските историци, където се засяга дейността на фамилията, постепенно се утвърждава изписването на името като **Ковачев**. Приемам, че е правилно да се зачете волята на самия деец, на чичо му Йосиф Ковачов и на брат му Владимир, които също се подписват с „о“ във фамилията си име, затова в публикацията употребената фамилия е Ковачов.

1879 г. и кмет на София (1886-1887). Извънреден преподавател и първи професор по педагогика във Висшето училище в София (1888-1898), привърженик на нагледното, активно и природосъобразно обучение. Автор е на първия български учебник по педагогика (1873) и на няколко буквари, между които и на „Български буквар по звучната метода за народните школи“ (1875).

Малко се знае за щедрата дарителска дейност на Йосиф Ковачов – той и съпругата му завещават на Софийския университет общо 1 220 000 златни лева, с които е сформиран специален фонд „Екатерина и Йосиф Ковачови“ за насърчение на способни млади изследователи в областта на историята на българския език и на педагогиката.² Й. Ковачов завещава и библиотеката си на Българската мъжка гимназия в Солун, но поради закриването ѝ след погрома на България през 1913 г., книгите остават също в Софийския университет.³

Йосиф Ковачов е активен участник в освободителното дело на българите в Македония. Той е един от основателите на Върховния македоно-одрински комитет (ВМОК), два пъти е избран за подпредседател на комитета, а през 1897 г. за няколко месеца – и за негов председател.⁴

Бащата на Славчо – Михаил Антонов Ковачов (1840–1908), е дългогодишен учител и известен деец в националноосвободителните борби на българите в Македония още преди Освобождението на България. Той е ръководител на революционната група в Щип през 1871 г., която е част от мрежата на Вътрешната организация на В. Левски.⁵ По това време Михаил Ковачов е учител в родния си град и помага на брат си Йосиф в реформирането на учебното дело в града. Още в първия випуск на Новоселското класно училище, от 1871 г. се обучават момчета, дошли чак от Габрово, Велес, Тиквеш, Прилеп, София,

² **Биография на дарителите.** Екатерина и Йосиф Ковачови. С., 1936, с. 3.

³ Пак там, с. 9.

⁴ **НБКМ-БИА**, Ф. 23, оп. 1, а.е. 3, л. 17.

⁵ **Дойнов, Д.** Националнореволюционните борби в Югозападна България през 60-те и 70-те години на XIX в. С., 1976, с. 80.

Плевен и други български градове.⁶ В спомените на съграждащите си Михаил Ковачов изпъква като

*високообразован мъж, много честен, много милостив и добродетелен човек и много уважаван баща и съпруг.*⁷

През периода 1878–1879 г. той е преподавател в Солунското българско училище⁸, но подложен на преследване от страна на турската власт, през 1879 г. е принуден да емигрира в столицата на новоосвободеното българско Княжество, където семейство Ковачови се установява трайно.

В София Михаил А. Ковачов отново се посвещава на учителската професия, като едновременно с това не изоставя каузата за освобождението на Македония. През 1898 г. е делегат от Кочериново на VI извънреден македонски конгрес в София.⁹ Включва се и в дейността на македоно-одринските дружества и през 1901 г. става председател на дружеството в София.¹⁰ Постепенно увлича в освободителната кауза и синовете си, от които най-вече Владислав тръгва по стъпките му. В подготовката и в разгара на Илинденско-Преображенското въстание през 1903 г. активно участие взимат четирима мъже от семейство Ковачови – бащата Михаил и синовете Владислав, Владимир и Йосиф.

Семейството на Михаил и Елена Ковачови е многолюдно – истинско библиейско семейство. Те имат девет деца – осем синове: Владислав и брат му близник Владимир, Йосиф, Йордан, Антон, Александър, Георги, Иван, и една дъщеря – Катя. Антон Ковачов е военен инженер и израства във военната кариера до чин генерал-майор през 1928 г.¹¹ След раждането на братя-

⁶ **Завоев, П.** Град Щип. С, 1943, с. 78.

⁷ Пак там, с. 79.

⁸ **Белев, Г. Ив.** Солунската българска мъжка гимназия „Св. Кирил и Методий“ – „Илюстрация Илинден“, 1929, №7 (17), с. 16; **Кандиларов, Г.** Българските гимназии и основни училища в Солун. С., 1930, с. 186.

⁹ **НБКМ-БИА**, Ф. 224, оп. 1, а.е. 6, л. 150.

¹⁰ **Спространов, Евтим.** Дневник. Т. 1, (1901–1907). Съст.: Ал. Гребенаров, М. Бошнакова, Г. Царев. С., 1994, с. 28, 52, 55.

¹¹ **Офицерският корпус в България 1878–1944 г.** Съст. Р. Руменин. Т. 3–4. С., 1996, с. 105.

та близнаци Владислав и Владимир през 1875 г., семейството се премества веднага от Щип в Скопие. Преместването става, докато двамата братя са още пеленачета и това навярно е една от причините в някои документи като тяхно рождено място да се посочва град Скопие, а не Щип. По запазени роднински спомени, приликата между Владислав и Владимир е поразителна – родната им майка трудно ги е различавала.

Славчо и брат му Владимир започват да учат в училище „Св. Св. Кирил и Методий“ (по-късно 13. Средно смесено училище) в София, където бащата е главен учител до края на живота си.¹² Михаил Ковачов е строг към децата, особено към двамата близнаци. От тях Владислав учи с по-голяма лекота и удоволствие, като особени предпочитания проявява към точните науки. Въпреки това през 1889 г. постъпва в Държавната класическа гимназия в София, която завършва успешно през 1892 г.¹³

През тези години семейството изпитва материални затруднения. Тази е основната причина бащата да изпрати близнаците Владислав и Владимир във Военното училище в София, където те са на пълна държавна издръжка. През първата половина на 90-те години, във Военното училище учат много младежи от Македония (родени през периода 1871–1875 г.), които по-късно стават изявени лидери в разгорялото се освободително движение. Тук Славчо Ковачов се среща с Борис Сарафов, Гоце Делчев, Атанас Думбалаков, Сотир Атанасов, Борис Дрангов, Петър Дървингов, Тома Давидов, Христо Саракинов, Любомир Стоенчев, Илия Балтов и много други.

Владимир, братът на Славчо, е изключен последната година от обучението си във Военното училище, заедно с Гоце Делчев и още четирима курсисти, поради нарушаване на училищните порядки. Разпространената историографска теза, че те са изключени заради четене на социалистическа литература, не отговаря на истината. В заповедта на училището № 107 от 24 септември 1894 г., изготвена по заповед на Военното министерство, мотивировката гласи:

¹² НБКМ- БИА, Ф. 603, а.е. 1, л. 1–5.

¹³ Пак там.

*Загдето са писали анонимно писмо до господина военния министър.*¹⁴

Интересно е да се знае, че Владимир Ковачов е и поет – през 1903 г. излиза от печат стихосбирката „Тъгите на роба“ с автори Христо Силянов и Владимир Ковачов.

Владислав Ковачов обаче завършва Военното училище и е произведен през 1894 г. в чин подпоручик.¹⁵ Веднага следва назначението му като помощник-ротен командир в 13. Рилски полк в град Кюстендил.

¹⁴ Христов, К. Гоце Делчев. С., 1955, с. 68.

¹⁵ НБКМ-БИА, Ф. 603, а.е. 6, л. 1 (Атестатът на Вл. Ковачов за завършване на училището и произвеждането му в чин подпоручик е от 20 дек. 1894 г.).